

Dětská práce v Africe v kontextu chudoby

Child Labour in Africa in the Context Of Poverty

Monika Nová

Abstrakt

Příspěvek pojednává o tématu dětské práce v Africe v kontextu chudoby. Zabývá se tématem vzdělávání a filozofickou koncepcí Ubuntu v rovině řešení problémů. V textu jsou použité zdroje z odborných knih a především z vlastní zkušenosti z praxe autorky.

Klíčová slova: Dětská práce. Vzdělávání. Chudoba. Afrika.

Abstract

The paper describes the topic of child labor in Africa in the context of poverty. The main topics of education and the philosophical concept of ubuntu problems. The text used the sources from books and from the practical experience of the author.

Keywords: Child labor. Education. Poverty. Africa.

Úvod: Dětská práce v subsaharské Africe

Problematika dětské práce je stále aktuálnějším tématem. Dnes ji můžeme zařadit do problému globálního. Setkáváme se s ní jak v nejbohatších zemích, tak v těch nejchudších. Každé dítě na světě má právo na vzdělání. Zajištění těchto práv vyžaduje splnění určitých povinností a právě stát má odpovědnost tato práva dodržovat. Avšak v určitých oblastech tomu tak i dnes není. K naplňování těchto práv by měly taktéž přispívat obchodní společnosti a další subjekty. S postupem času vznikly organizace, které se tímto problémem zabývají a snaží se počet pracujících mladistvých snížit, či úplně odstranit. Mnohdy si ani neuvědomujeme, že právě děti mají podíl na výrobě velké části produktů, se kterými se denně setkávají. Od roku 2000 se počet pracujících dětí velmi snížil a to z 246 miliónů na 168 miliónů dětí. Největší pokrok byl zaznamenán v letech 2008 – 2012, kdy došlo k poklesu z 215 miliónů na 168 milionů. Zejména u pracujících dívek došlo k výrazné změně – snížení o 40 % a u chlapců o 25 % (ILO, 2013). V tomto případě, zde hraje velkou roli postavení vlád zemí a také firem, které jsou v pozici zaměstnavatelů. Těmto firmám jde však nejvíce o zisk a nejnižší náklady, většinou přehlídají tyto „nedostatky“ a snaží se přesunout výrobu do oblastí, kde se nachází nejlevnější pracovní síla. Nejvyšší absolutní počet se nachází v okolí Asie (78 milionů), vzhledem k podílu obyvatelstva je subsaharská Afrika i nadále oblastí s nejvyšším výskytem dětské práce (21 %). Nejvíce dětí pracuje v sektoru

zemědělství – 98 milionů (59 %), ve službách 54 milionů a v průmyslu 12 milionů (ILO, 2013).

Dětské práce v regionech Subsaharské Afriky je nejčetnější a je zde běžná již mnoho století. V částech východní a jižní Afriky je nejvyšší podíl dětí zapojených do práce na světě vůbec. Okolo 150 milionu dětí se zde denně setkává s výkonem práce. UNICEF ve své zprávě z roku 2015 upozorňuje na diskriminaci a to zejména u domácích prací u dospívajících. Ačkoliv zjištěná data ukazují, že je do dětské práce zapojeno více chlapců než dívek, odhaduje se, že 90 % dětí zapojených do domácích prací jsou právě dívky (UNICEF, 2013). Výběr pohlaví je vnímáno z hlediska tradice. Žena je téměř v každé společnosti brána jako bytost, jejímž úkolem je starat se o dům, vaření a děti a k těmto činnostem vzdělání nepotřebuje (ILO, 2002). S prací se zde denně setkává 40 % dětí ve věku od 5 do 14 let v porovnání se západní Evropou, kde pracuje 16 % dětí a Severní Amerikou (21 %), je toto číslo diskutabilní. Tento věk však skrývá značné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi (Bass, 2004). Největším zaměstnavatelem je zemědělský sektor, ve kterém pracuje 70 % světové dětské populace v Africe, podle odhadů je v sektoru zastoupeno 56 – 72 milionů dětí. Pracující však musí čelit velkému množství rizik. Setkávají se zde s nebezpečnými nástroji, pesticidy a dalšími chemickými látkami. Často nepoužívají ochranné pomůcky a postupují zvýšenému riziku poranění, v některých případech jde dokonce i o smrtelná zranění (Ibid.). Dalším typem, který je pro Afriku obvyklý, jsou hazardní práce. Do tohoto typu práce spadá jakákoliv práce, která je pro dítě fyzicky náročná a má dopad na morální a psychický vývoj dítěte. Jedná se zejména o práci v podzemí, ve výšce, pod vodou, činnosti s nebezpečnými materiály a technikou a práce trávající dlouhé hodiny.

Do tzv. hazardních prací je zapojeno 28,8 milionů, v procentním vyjádření je situace v Subsaharské Africe nejzávažnější – 10 % pracujících dětí (ILO, 2013). Jelikož se jedná o velice citlivé téma, povědomí o této činnosti je velice malé. Některé formy prací bývají stále neviditelné skrze obtížný monitoring. Pracovní kontroly nemají právo vstupovat do soukromých dílen či domů, kde je tato činnost vykonávána a tak je celá situace ztěžována. V zemích jako je Somálsko, Súdán, Etiopie, či Togo pracuje až polovina všech dětí. Kromě sektoru zemědělství se s dětskou prací můžeme setkat ve službách, průmyslu, ale také v dalších nezákonných aktivitách jako je prostituce, pornografie, či prodej drog (Bass, 2004).

Příčiny dětské práce v subsaharské Africe

Chudoba

Chudinské státy mají vyšší tendenci k výskytu dětské práce a to díky nízké kvalitě vzdělání a nedostatku škol. Z hlediska poptávky po práci jsou právě děti upřednostňovány před dospělými. Jeví se jako levná pracovní síla, tudíž firma dá přednost dítěti z hlediska nákladů. Také zde velkou roli hrají slabé zákony. Výsledkem je pak vysoká míra nezaměstnanosti dospělých ve

většině afrických zemí (Hronová, Začalová, Štuková, 2012). Studie Světové banky „Voices of the poor“ prováděna roku 2000 s cílem porozumění tohoto termínu a navržení možných řešení pro boj s tímto rozsáhlým problémem, zahrnuje výpovědi více než 60 000 lidí z 60 zemí světa. Začarovaný kruh chudoby je obtížné prolomit. Dva zcela odlišné pojmy sociální vyloučení a chudoba jsou hluboce propojeny. Chudí lidé zůstávají chudí z toho důvodu, že jsou vyloučeni z přístupu ke zdrojům, nesdílí dostatek informací. Roku 1990 Světová banka určila hranici extrémní chudoby (tzv. absolutní chudoba, viz také extrémní chudoba) příjem dosahující 1 USD/den v paritě kupní síly. V roce 2005 byla tato hranice zvýšena na částku 1,25 USD/den a 2,50 USD/den (Ravallion, Chen, & Sangraula, 2009). Tento stav nastává, pokud člověk není schopen uspokojit své základní (fyziologické a biologické) potřeby. Jde zejména o stravu, ošacení, přístřeší, zdravotní péči a vzdělání. Přípustná hodnota daného ukazatele se označuje jako tzv. hranice chudoby. Avšak toto určení s sebou přináší jisté nedostatky. Každý stát má svůj vlastní práh pro určení chudoby. Jinak tomu bude např. v USA v porovnání např. s Etiopií. Lidé s odlišnou úrovní života budou mít zajisté každý jiný pohled na to, co pro ně znamená chudoba. Stanovení této hranice je diskutabilní. Někteří tvrdí, že nastavení je příliš vysoké, jiným se zdá naopak příliš nízké. Díky této hranici můžeme sledovat pokrok v odstranění chudoby v rozvojovém světě (Deaton, 2010).

V nejhudších zemích je hranice chudoby nízká a není zaznamenán téměř žádný ekonomický růst. Měření chudoby nejvíce závisí na tom, v jakém stavu se lidé nachází. Ve vyspělých zemích je stanoven takový standard, který by si mohl dovolit každý jedinec. Naproti tomu v chudých zemích si tento standard nedokážou představit a byl by tam těžko aplikovatelný. Lze tvrdit, že absolutní chudoba je běžnější v chudých zemích, zatímco relativní spíše v bohatých. Běžnější typ měření chudoby je relativní chudoba. Tento typ měření nám definuje žití pod relativním prahem chudoby. Pojem nám takzvaně porovnává příjmy mezi populací. Příkladem může být rodina, která má vysoké příjmy, dokáže zajistit základní potřeby, ale v porovnání s příjmy většiny populace je její úroveň relativně nízká. Lidé, žijící ve vyspělých zemích, kteří mají příjem nedosahující této výše, mají nárok na sociální pomoc (Ravallion, 2009). Velkým problémem v rozvojových zemích je tzv. „debt bondage“. Jedná se o situaci, ve které se ocitne rodina s tak nízkými příjmy, že je nucena si půjčit peníze. Později zjistí, že není schopna své dluhy splácet a jediným východiskem je odpracování si tohoto dluhu. Tyto rodiny jsou pak nuceny posílat pracovat své děti. Tomuto problému se snaží zabránit několik mezinárodních organizací. Především organizace ILO, která vydala mezinárodní dohody, které debt bondage zakazují (Falola, 1994).

Nedostatečné vzdělání

Vzdělání je v mnoha zemích Afriky téměř nedosažitelné, i když je bráno jako základní předpoklad rozvoje osobnosti. Problémem je nedostatek finančních prostředků a školních zařízení. Pro rodiče je pak tento výdaj na své dítě velice nákladný. Vezmeme-li do úvahy další náklady spojené s navštěvováním školy jako je doprava, stravování, finanční prostředky na školní pomůcky, apod. V případě, pokud je školné zdarma, rodič i tak musí zaplatit za tyto vedlejší potřeby. Politika každého státu by se měla snažit posílat co nejvyšší investice právě do vzdělávacího sektoru.

Některé státy však vynaloží peníze raději na zbrojení, v horším případě o tom, kam půjdou peníze dál, často rozhodují zkorumpovaní úředníci. Navštěvování školy bývá v těchto oblastech velice nákladné a zajištění vzdělání pro všechny je pro stát velice drahá záležitost. Z toho důvodu rodiče považují posílání svých dětí do práce za nejproduktivnější využití času. V rozvinutých státech rodiče často investují mnoho peněz do vzdělání svých potomků, aby tak znásobili své bohatství. V chudých státech však nespočet rodin nemá peníze ani na pokrytí základních pomůcek pro rozvoj svých dětí. Mezinárodní organizace ILO podporuje cíle vzdělávání skrze důstojné pracovní strategie, včetně boje proti dětské práci. Peníze jsou investovány také do školení pracovníků a učitelů.

V kontextu současného zvýšení vzdělanosti by státy měly zavést dostupné vzdělání pro všechny děti bez rozdílu. Pokud by se stalo školství vyspělejší, děti by neměly dostatek času na práci. Z dlouhodobého hlediska se tato možnost zdá být pozitivní. Děti získají potřebné vzdělání, zajistí si tak lepší budoucnost a získají větší příležitost na pracovních trzích. V letech 1990 a 2011 se prostřednictvím UNICEF podařilo zvýšit počet dětí navštěvujících školu, počet se zvýšil z 33 % na 50 %. UNICEF rozvíjí mnoho projektů na podporu dětí a umožňuje jim získat základní vzdělání. Staví nízkonákladové školy, kde se neplatí školné a děti zde nejsou povinni nosit uniformy. Hlavní myšlenkou je fakt, že si školy staví sami obyvatelé vesnic. Materiál a nářadí jim poskytuje organizace. Zajišťuje také přípravu učitelů, vybavení škol a učební pomůcky. Dalším příkladným projektem, ve spolupráci s Nadací Nelsona Mandely, je tzv. „Školy pro Afriku“. Projekt je významný pro svůj výskyt v oblastech, kde je nejvíce znevýhodněných dětí, především dívek, sirotek a dětí z extrémně chudých rodin (UNICEF, 2004). Velice znepokojujícím faktem je, že v oblastech subsaharské Afriky jsou investice do vzdělávání nejnižší, ačkoliv jsou tam potřeba nejvíce.

Příčiny ekonomické zaostalosti subsaharské Afriky

Ačkoliv je tento region výrazně zásoben nerostným bohatstvím, setkáváme se zde se špatnou životní úrovní, nedostatečnou zdravotní péčí a nedostatky ve školství. Pro zanalyzování současné situace je třeba neopomenout historické události.

Koloniální minulost

Nejen v Africe vedl kolonialismus k obohacování mocností a urychlení průmyslového rozvoje zemí. Prostřednictvím kolonialismu vznikly rozdíly mezi rozvinutými a rozvojovými státy a mimo jiné způsobily hospodářský úpadek. Nadvláda evropských států způsobila ne příliš pozitivní vývoj a výrazně poznamenala život v afrických zemích. Jako počátek vzniku kolonialismu se datují na 80. léta 19. století (Iliffe, 2001). Do roku 1880 považovali Evropané Afriku za ne příliš atraktivní, bez surovinových zdrojů a zaměřovali se především na státy v okolí pobřeží a na sever, kde se jevily výhodnější podmínky pro odbyt evropského zboží a přístup k přírodním zdrojům. Pokud došlo k zabráním větších území (např. jižní Afrika a Alžírsko), šlo většinou pouze o strategické plány a mocenské důvody (Lacina a kol., 1987). Po roce 1880 se na území Afriky vrhli Evropané a rozdělili si regiony. Jelikož o bohatství země bylo známo poměrně málo, šlo spíše o objevení nových, zatím neznámých, zdrojů. Každá mocnost se snažila obsadit co největší území a často šlo o nepromyšlené pronikání na území, jejichž rentabilita se v tehdejší době rovnala nule (Lacina a kol., 1987). Motivace evropských mocností byly různé. Snaha upevnit své mocenské pozice a to prostřednictvím získávání nových území plynula ze všech mocností. U Francie bylo hlavním cílem obnovení svého mocenského statusu, který se zhroutil po porážce v prusko-francouzské válce, a Německo se snažilo o nastolení rovnováhy sil v Evropě (Reid, 2011).

V roce 1884 se v Berlíně konala tzv. Berlínské konference, které se zúčastnilo 14 států a která řešila situaci v Africe a její následné rozdělení. Cílem bylo dohodnutí se států na spolupráci v boji proti obchodu s otroky. Také zde byly ustanoveny opatření proti vzniku dalších válek mezi mocnostmi. Tento proces se také mimo jiné označuje jako „Hon na Afriku“. Nově do hry vstoupilo také Německo, Itálie a Belgie. I přes časté konflikty a spory mezi mocnostmi, které provázely dělení Afriky, nedošlo v tomto období k válkám. Nicméně definitivní rozdělení kontinentu a s ním spojené úsilí Německa, se staly hlavní příčinou první světové války (Lacina a kol., 1987). Kolonialismus po sobě zanechal mnoho důsledků. Osvobozené země zůstaly bez fungujícího státního systému a nerozvinutého hospodářství. Vývoj se nezlepšil ani po nástupu supervelmocí SSSR a USA, kdy se Afrika dostala ještě do většího úpadku a stala se ještě více rozvrácená. Po koloniálním období následovala dekolonizace, kdy vzniklo 17 nezávislých států a která s sebou opět přinesla značné problémy. Státy se mezi sebou lišily zejména počtem obyvatel, územím a zásobami nerostných surovin. Hlavní příčinou, vedoucí k dekolonizaci byl africký nacionalismus a nezávislost. Zatímco některé země získaly nezávislost dříve (např. Belgické Kongo), jiné si musely projít zdlouhavými boji a válkami (portugalské kolonie). (Záhofík, 2012).

Chudoba a její dopad na děti a rodiny v Africe

Více než 45 % africké populace žije s příjmem nižším než 1USD na den. Chudoba je v Africe regionálně nerovnoměrně rozložena (v některých zemích činí míra absolutně chudých 90 %, v jiných nedosahuje ani 10 %), nejvíce chudých je mezi ženami (70 % chudých z celé Afriky), (Adamcová, 2006).

Role rodiny

Africké rodiny jsou velké a zastávají jednotku a základ sociální struktury země. Rodina má významné místo v africké kultuře. Výjimečnost se odvozuje od její náklonnosti k širší rodinné skupině. Množství členů může být proměnlivé, centrální postavou je muž, který rozhoduje o veškerých věcech týkající se jeho rodiny. Rodinné hodnoty jsou stále silné a významné, rodinné struktury jsou zachovány. Většina rodin žije pohromadě z důvodu dostupnosti a zajištění jídla a dalších nutných požadavků k přežití. Nejstarší člen rodiny, je zásadní postavou rodiny. Mimo jiné je rodina také nejdůležitějším kritériem pro určení růstu a přijetí identity. Jako všude na světě je rodina brána jako uzavřený celek, nejdůležitějším posláním a úkolem rodiny je reprodukce s cílem vychovat takové potomky, aby z nich vyrostli produktivní členové a mohli se zapojit do široké společnosti (Taylor, 2006). Na socializaci dětí v rodině se kromě rodičů podílejí i širší rodina a komunita. Socializace se často rozděluje jak podle věku, tak podle pohlaví v průběhu celého dospívání dítěte. Děti se v matrilinéárních rodinách učí, že za ně jejich otec nese minimální zodpovědnost a učí se naplňovat požadované rodinné hodnoty. Cennými vlastnostmi u chlapců jsou zejména poctivost, odvaha a důvěryhodnost. Chlapci se učí ukazovat respekt ke starším tak, že je nechají vždy jako první v domě najíst a v domě se starají o udržování světla – např. chlapci pomáhají starším při sběru dřeva na oheň. Ti chlapci, kteří nemají požadované sociální a osobnostní vlastnosti, ocitají se často v izolaci. Např. mezi kmenem „Bemba“ v Zambii jsou tito jedinci nazýváni Nibalaya (ti, co se neumí postarat). Socializace dívek je zacílená na získání hodnot a dovedností nezbytných pro poskytování péče o děti a celou rodinu. Kromě toho se dívky učí být co nejsamostatnější v zemědělských pracích a zručnosti v obchodu na trhu (Ndingwa, 2000).

Tradiční role matky v africké společnosti

V Africe je role matky velmi uznávána, přesto jsou ženy nuceny pracovat i v době těhotenství a mateřství. Úloha matky je nezbytná při porodu a prvních měsících života dítěte. Rodička odchází z práce těsně před porodem a po porodu se ihned vrací, systém mateřské dovolené neexistuje. Z důvodu regenerace sil a přímé péče o novorozence zůstává doma jen po dobu prvních týdnů po porodu a poté začíná opět pracovat (Clayden, 2007). Matka je s dítětem v neustálém kontaktu, má ho při práci přivázané na zádech či na

břiše v chitenge (šátku). Nošení dětí v šátku má celou řadu výhod. Jde především o velice blízkou interakci mezi matkou a dítětem. Z praktického hlediska v Africe je nošení v šátku výhodné kvůli pracovnímu nasazení matky, která se může věnovat svému povolání i brzo po porodu, neztrácí možnost pracovat a tím ani stálý příjem, kterým živí často celou rodinu. Většinou ženy pracují na poli či v zemědělském průmyslu. Funkci matky zastává při výchově často i nejstarší dcera rodu.

Závěr: Tradiční filosofie versus řešení chudoby

Skutečnost do jaké míry ovlivňuje chudé prostředí život jedince, rozvoj osobnosti, je již dlouholetým předmětem diskuzí. Problematická prostředí pro jedince jsou především ta, která jsou svou podstatou a skladbou podnětů závadová a deviační. Taková prostředí neskýtají vůbec záruku žádoucího rozvoje osobnosti a přímo jej často ohrožují. Otázkou však zůstává, zda chudoba v Africe, která je z našeho západního úhlu pohledu označovaná jako absolutní chudoba, poskytuje místním dětem, mladým lidem a rodinám štěstí a uspokojení. Zda to nejsou jen naše západní pohledy a stanovené částky, tzv. finanční hranice na den, které nám mají sdělovat, již určitou nepohodu v životě. Ale co když jsou tito lidé, mnohem šťastnější než mi v materiálním světě a dokáží tak svoji chudobu řešit i přes určitou filosofii života v chudobě?

Po skončení koloniálního období obyvatelé Afriky chtěli obnovit specifickou africkou kulturu, a proto se snažili oživit tradiční filosofii Ubuntu / Unhu. Ubuntu je výraz označující africkou etiku a humanismus. Zahrnuje duchovno, formy chování a náboženství, které přinášejí do společnosti smysl života a zachovávají kontinuitu. V komunitě se jedná o vzájemnou závislost. Součástí vzdělávání se měly stát prvky komunitarismu a Ubuntu. Ve vzájemných vztazích se projevuje společnou africkou tradicí, tzn. laskavost, štedrost, zdvořilost, respekt a soucit by měla být normami a ctnostmi každého jedince (Higgs, 2012). Filosofie Ubuntu odráží způsob života afrických lidí. Je to filosofie vesmíru, lidstva, existence, života, smrti, celostní filosofie zahrnující náboženství, právo, medicínu, politiku a ekologii. Tato filosofie rozvíjí africkou osobnost a identitu a pomáhá členům komunit řešit jejich morální problémy (Mungwini, 2011) a často řeší i problémy, které se týkají nedostatku finančního i materiálního, ve kterých se jedinec či rodina nacházejí. Ubuntu je zároveň v jakémsi protikladu k evropskému způsobu života. V africké filosofii jedinec nemůže existovat sám, ale je vždy propojen s komunitou jiných jedinců. Vztahy mezi lidmi jsou založeny na kulturních vztazích, povinnostech, konvencích a odpovědnosti. Komunita ovlivňuje jedince, který není izolován (Higgs; 2012).

Moderní evropské vzdělávání v kolonizované Africe rozvinulo „podnikatelské já“ (výraz autorů Masscheleina, Simmonse in Mugwini, 2011). Znamená to, že žáci jsou izolováni a navzájem si konkurují. Důraz je kladen především na seberozvoj a sebeurčení. Žáci si utváří svůj vlastní život,

každé dítě má pro sebe udělat více, než dosáhli jeho rodiče. Po nezávislosti je ve vzdělávacím systému stále zakořeněn evropský základ, přetrvává eurocentrický světový názor a jeho kulturní obsah. Naopak původní filosofie výchovy má kořeny ve filosofii Ubuntu, která je považována za nutnou součást formálního procesu vzdělávání. Mysl, srdce a emoce se zapojují do tohoto pojetí vzdělávání. Podle některých Afričanů dokonce došlo k úpadku dobrých mravů u mladé generace v důsledku koloniálního školství (Mungwini, 2011).

Vzdělání vycházející z africké reality by mělo být založeno na domorodých znalostních systémech, které jsou charakteristické komunitou a africkou etikou Ubuntu. I když je kultura Afriky velmi různorodá, sjednocují ji právě africké zkušenosti v domorodých znalostních systémech (Higgs, 2012). V důsledku kolonialismu a postkoloniality je mnohými vnímána minulost sentimentálně, ale je nutné nepřeceňovat sounáležitost tradičního afrického života.

Bibliografie

- ADAMCOVÁ, P. et al. Úvod do rozvojových studií. 1 vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2006. 297 s. ISBN 80-245-1057-x.
- ABDI, A. A. Europe and African thought systems and philosophies of education. *Cultural Studies*. 2008, roč. 22, 2, s. 309-327.
- BASS, L. *Dětská práce v subsaharské Africe*. Lynne Rienner Publishers, 2004, 213 s. ISBN 978-1588262868
- CLAYDEN, P. No benefit of early cessation of breastfeeding in the Zambia Exclusive Breastfeeding Study (ZEBS). *HIV I-Base*. 2007, 8, 5, p. 25, 26. ISSN 14724683.
- DEATON, A. Price indexes, inequality, and the measurement of world poverty. Princeton University, 2010. [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://goo.gl/FALczf>
- FALOLA, T. *Pawnship in Africa: Debt Bondage in Historical Perspective*. Westview Press, 1994, 341 p. ISBN 0813384575. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://goo.gl/puE1v5>
- HIGGS, P. African Philosophy and the Decolonisation of Education in Africa: Some critical reflections. *Educational Philosophy and Theory*. 2012, roč. 44, 2, p. 37-55.
- HRONOVÁ, T., ZAČALOVÁ, P. *Dětská práce. Příčiny, souvislosti, důsledky a řešení*. Praha: Člověk v tísni, 2012
- ILLIFE, J. *Afrika a Afričané- dějiny kontinentu*. Vyšehrad Praha, 2001, 375 s. ISBN 80 7021-468-6.
- ILO. About Child Labour. IPEC, 2016. [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://goo.gl/pvobt>

- ILO. Conventions on Child Labour. IPEC. 2016. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://goo.gl/AAwrxR> ILO. Marking progress against child labour.
- ILO: Geneva, 2016. [online]. [cit. 2017-09-02]. Dostupné z: <http://goo.gl/QS4DxA>
- LACINA A KOL. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987.
- MUNGWINI, P. The Challenges of Revitalizing an Indigenous and Afrocentric Moral Theory in Postcolonial Education in Zimbabwe. *Educational Philosophy and Theory*. 2011, roč. 43, 7 p. ISBN 773787.
- NDANGWA, N. *Social welfare in Zambia*. Lusaka: Multimedia publication, 2000. 112 p. ISBN 9789982301060.
- SACHS, J. *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. USA: Penguin, 2005. 416 p. ISBN 978-1594200458.
- RAVALLON, CHEN, SANGRAULA. Dollar a day revisited. 2016. [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://goo.gl/W5saBj>.
- REID, R. *Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3079-0.
- TEMBO, E. L. Research report on the study to determine whether poverty contributes to street children – case of Kalingalinga compound. Lusaka: The University of Zambia, 2007. 20 p.
- UNICEF. *Programy pomoci*. Praha. [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://goo.gl/AdPcci>
- ZÁHOŘÍK, J. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012, 274 s. ISBN 978-80-246-1961-3.

PhDr. Monika Nová, PhD
Univerzita Karlova v Praze,
Husitská teologická fakulta
Pacovská 4, 140 21
Praha 4, Česká republika
e-mail: monika.nova@htf.cuni.cz